

25 let NP Podyjí

Jak se vyvíjela péče o lesy v národním parku

25 let
Národního parku
Podyjí

Čtvrtstoletí
pro přírodu

Lesní ekosystémy se v národním parku Podyjí rozkládají na ca 85 % území a tvoří tak dominantní typ společenstva. V minulosti se na ně nahlíželo především jako na zdroj dřeva a obživy, a tomu odpovídal také hospodářský způsob jejich využívání. Se změnou chápání lesa v kontextu tehdy nově vyhlášeného NP bylo nutné nastavit systém péče, který by umožnil dosáhnout cílů ochrany přírody. Kromě opatření obnovního managementu tak byly do praxe zavedeny i některé dříve užívané, avšak u nás pozapomenuté, způsoby hospodaření (např. pěstování výmladkového lesa a lesní pastva). Jak se lesy za uplynulých 25 let změnil ve svých základních charakteristikách, přibližuje článek na str. 171–174 tohoto čísla *Živy*.

Pro základní orientaci stručně shrneme klíčová data ve vztahu k ochraně a managementu lesů v NP Podyjí:

- 1991–92 – zpracování a schválení lesního hospodářského plánu (LHP) pro nově vzniklý národní park;
- 1992–93 – tvorba Plánu péče o NP Podyjí a jeho ochranné pásmo, zpracování podrobného plánu péče o lesy (propojení s Plánem péče);
- 1994 – převod práva hospodaření v lesích na Správu NP, schválení Plánu péče o NP Podyjí a jeho ochranné pásmo, zahájení lesnických managementových opatření zaměřených na změnu druhové a prostorové skladby lesů – ověřování různých postupů na malých plochách;

- 1995 – vyvrcholení gradace lýkožrouta vrcholkového (*Ips acuminatus*) v porostech s dominancí borovice lesní (*Pinus sylvestris*), sněhová kalamita silně poškodila mladé borové monokultury (založené v 70. a 80. letech 20. stol.);
- 1996 – zahájení systematické přestavby porostů trnovníku akátu (*Robinia pseudo-acacia*, celková plocha při zahájení 225 ha) na smíšené listnaté lesy, a přestavby jehličnatých (zejména borových) monokultur (3 200 ha), úprava strategie péče o lesy NP Podyjí po ověření různých postupů a s ohledem na velkoplošné disturbance z r. 1995;
- 1997 – přechod k praktickému uplatnění výběrných principů v lesích zejména na území s trvalou péčí;

- 1999–2000 – pilotní projekt statistické provozní inventarizace lesa a tvorba rámcových směrnic péče vycházející z typů porostů (kvalitativně definovaných stupňů aktuálního stavu lesa) jednotlivých typů vývoje lesa (Pozn.: provozní inventarizace je metoda zjišťování stavu lesa, kdy se šetří vybrané charakteristiky lesního ekosystému, ať již dendrometrické, či ekosystémové, pomocí výběrového statistického šetření – periodicky opakovaného na trvalé síti inventarizačních ploch. V české lesnické praxi je tato metoda stále považována za alternativní, ačkoli zejména v západní Evropě se běžně využívá. Pilotní projekt, který proběhl na území NP Podyjí, byl důležitý z pohledu zavedení této metody do praxe.);

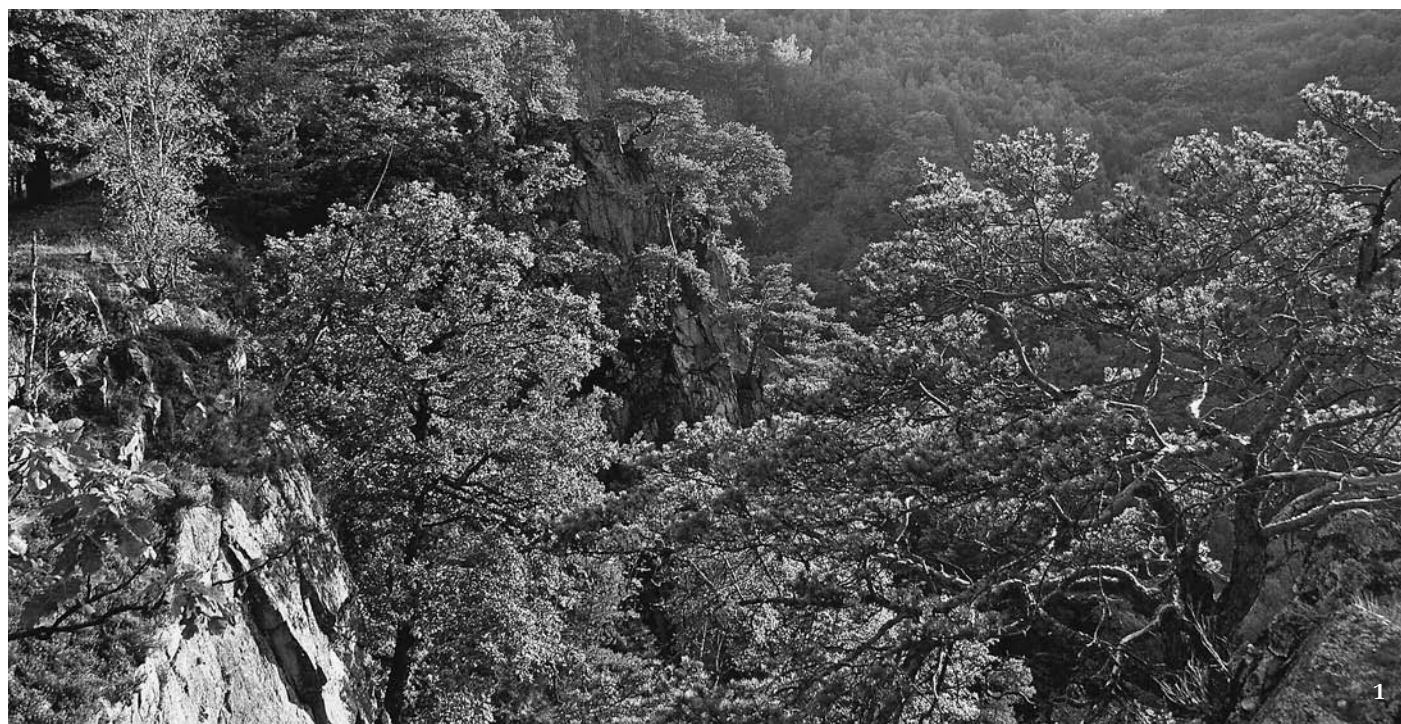
- 2001–03 – tvorba a schválení samostatného LHP na bázi provozní inventarizace (prvního v ČR) a s tím související odklon od časové úpravy lesů v plánování i v provozní praxi;

- 2009–12 – tvorba a schválení Plánu péče o NP Podyjí a jeho ochranné pásmo na období 2012–20;

- 2013–14 – tvorba a schválení druhého LHP na bázi provozní inventarizace, navazujícího na Plán péče pro období 2012–20.

Koncepce péče o les

Dosud platné nařízení vlády č. 164/1991 Sb., kterým se zřizuje národní park Podyjí, definuje v §2 jeho poslání: „... zejména ochrana či obnova samořídících funkcí přírodních systémů, přísná ochrana volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin...“ A následně v §9 také základní princip péče o lesní ekosystémy: „Cílem všech opatření v lesním hospodářství národního parku je dosažení přirozené skladby porostů zcela odpovídající danému stanovišti.“ Pomiňme v tehdejší právní úpravě použitou „produkční“ terminologii, která pochopitelně do národního parku nepatří, ale byla, a v omezené míře je i dnes používána, neboť se dosud nepodařilo optimalizovat vztah mezi zákonem o ochraně přírody a zákonem o lesích.

- 1 Reliktní bor – původní les na nepřístupných stanovištích
- 2 Kobylka révová (*Ephippiger ephippiger*) je typická pro říční údolí jihozápadní Moravy, preferuje zarůstající části vřesovišť, ale místy se vyskytuje i v řídkých lesích nebo na lesních okrajích a světlínách. Foto R. Stejskal
- 3 S okáčem kostřavovým (*Arethusa arethusa*) se v Podyjí setkáváme kromě lokalit stepních trávníků také na prudkých skalnatých svazích s řídkými doubravami. Foto R. Stejskal
- 4 Korálovec bukový (*Hericium coralloides*) – nápadnou dřevokaznou houbu lze najít ve starých bučinách.

Konkrétní rozhodování o typu, způsobu a umístění zásahu v jednotlivých lesních porostech vychází především z managementové kategorizace a koncepce péče o lesy, které definuje plán péče (Reiterová a Škorpík 2012), a dále ze současného stavu konkrétního porostu (každý je zařazen do funkčního typu – má vazbu na stupeň přirozenosti). Plocha lesa v NP je rozdělena na dvě části s odlišným dlouhodobým cílem péče – území cílově ponechané samovolnému vývoji (ÚCS) a území s trvalou péčí (ÚTP, viz obr. 1 na str. 172).

Strategickým cílem v ÚCS je umožnit samovolné procesy v lesních společenstvech podle uvedeného nařízení vlády a zákona o ochraně přírody a krajiny. Stav lesních porostů v ÚCS by měl teoreticky dovolit jejich další samovolný vývoj po

trajektorii vývojových modelů přírodního lesa na srovnatelných stanovištích včetně působení různých typů disturbancí (vítr, led, biotičtí činitelé, oheň) v různých prostorových měřítkách a s odlišnou intenzitou a návratností. V 1. až 3. lesním vegetačním stupni (zjednodušeně pod pásmem čistých bučin) se nezachovaly žádné ukázky původních pralesních porostů, jak je známe z vyšších poloh. Lesy delší dobu a různě intenzivně využíval člověk, a tudíž ani nedokážeme přesněji definovat skladbu dřevin a prostorové uspořádání lesních porostů v modelu potenciální přirozené vegetace. Proto se vedla delší diskuze ohledně parametrů pro ÚCS, při jejichž dosažení je možné/vhodné již ponechat lesní porost v režimu samovolného vývoje. Kritéria pro ponechání samovolnému vývoji se maximálně zjednodušila tak, aby co největší prostor dostaly autoregulační procesy a sekundární sukcese. K zásadním požadavkům patří absence invazivních neofytů (v Podyjí zejména trnovníku akátu) a přítomnost alespoň klíčových druhů potenciální přirozené vegetace určujících dynamiku porostů, ovšem již bez exaktně stanovených intervalů jejich zastoupení a růstových fází porostů. Proto se třeba upustilo od výchovných zásahů v mladých porostech cílových dřevin, které vznikly výsadbami jako opatření obnovního managementu (např. na místě smrkových nebo borových monokultur) v nedávné minulosti. Tím byl dán větší prostor pro uplatnění autoredukce lesních porostů v raných růstových fázích.

Postup by měl mimo jiné umožnit rychlejší nástup disturbančních událostí, které jsou motorem dynamiky přirozených lesů.

Odlišné strategické cíle jsou pochopitelně definovány pro ÚTP. Jde především o ochranu a podporu druhové rozmanitosti, postupné aktivní přiblížení ekosystémů přírodě blízkým společenstvům a také přiměřené produkční využití v rámci lokálních potřeb (zejména palivové dříví pro místní obyvatele). Udržení a zlepšení stavu ochrannýsky cenných biotopů a druhů je prováděno formou rozličných typů managementu (viz níže) a mimo jiné podporuje populace světlomilných druhů do doby, než se plně projeví disturbanční dynamika lesů ponechaných samovolnému vývoji a začnou spontánně vznikat i světlonní stadia lesa – různě otevřené plochy po různé velikých a silných disturbancích.

Významná část lesů byla v době vyhlášení NP značně vzdálena od přirozeného stavu tím, že v minulosti je člověk přeměnil na monokultury dřeviny stanovištně nevhodné (borovice lesní), případně geograficky nepůvodní (modřín opadavý – *Larix decidua*) a někdy navíc invazní (trnovník akát). V takto pozmeněných porostech se realizují opatření obnovního managementu, která mají upravit skladbu dřevin a prostorovou strukturu směrem k modelu potenciální přirozené vegetace. Následně se s těmito porosty nakládá v souladu se strategickým cílem příslušné managementové kategorie. Nástroj pro uplatňování strategie péče o les v konkrétních porostech představuje lesní hospodářský plán, aktualizovaný v desetiletých periodách. Od r. 2003 se při tvorbě LHP využívá zmíněná metoda výběrového statistického šetření, které poskytuje korektní data o vývoji lesních ekosystémů (podrobněji viz článek na str. 171–174).

Protože dosud v českém právním systému, jak jsme již zmínili, nedošlo k optimalizaci vztahu mezi zákonem o ochraně přírody a krajiny a zákonem o lesích, byla správa NP nucena pro dosažení dlouhodobých cílů požádat o následující výjimky z lesního zákona.

- Odklad lhůty zalesnění na 10 let (namísto zákonných dvou let) má umožnit širší uplatnění samovolných procesů (přirozená obnova dřevin celé sukcesní série včetně vyššího podílu pionýrských dřevin), případně ochranu a podporu druhové rozmanitosti iniciálních a juvenilních růstových fází lesních porostů.

- Možnost snižování zakmenění pod hodnotu 0,7 z jiných důvodů, než je obnova porostu (tento parametr v podstatě vyjadřuje stupeň využití růstového prostředí porostu, přičemž mezní hodnota 0,7 není obvykle dostatečná k prosvětlení požadovanému z ochrannýských důvodů). Cílem je podpora světlomilných organismů (např. společenstva xeroterminálních rostlin, různých skupin hmyzu) a obecně organismů vázaných na raná sukcesní stadia lesa. Týká se to ochrannýsky významných druhů chráněných národní legislativou nebo i v rámci evropské soustavy Natura 2000. Patří k nim např. lelek lesní (*Caprimulgus europaeus*), dudek chocholatý (*Upupa epops*), tesařík obrovský (*Cerambyx cerdo*), kobylka révová (*Ephippiger ephippiger*, obr. 2), bourovec trnkový (*Eriogaster catax*),

Tab. 1 Objem odumřelého dřeva v lesích národního parku Podyjí v období 1993–2014, zjištěný inventarizací

Rok	1993	1998	2003	2014
Objem odumřelého dřeva celkem [m ³]	13 000*	15 960	49 500	65 070
Objem odumřelého dřeva [m ³ /ha]	2,5	3	9,9	13

* kvalifikovaný odhad při tvorbě podrobného plánu péče o lesy (1992–93)

okáč ovsový (*Minois dryas*), okáč kostřavový (*Arethusana arethusana*, obr. 3); z rostlin druhy, které přežívají na lokalitách bývalých pastvin, dnes zarostlých lesem – prstnatec bezový (*Dactylorhiza sambucina*), jalovec obecný (*Juniperus communis*) nebo vstavač kukačka (*Anacamptis morio*).

● Umožnění pastvy hospodářských zvířat na lesních pozemcích s cílem dosáhnout a udržovat určitou prostorovou strukturu lesa, na niž se váže výskyt cenných organismů, včetně kriticky ohrožených druhů vyžadujících specifické typy biotopů (např. prstnatec bezový, hnědásek podunajský – *Melitaea britomartis*, kobylka révová).

● Umožnění úmyslné mýtní těžby v porostech mladších než 80 let – s ohledem na intenzivní přeměny akátových a jehličnatých typů porostů, pěstování lesa výmladkového (tj. les nízký – téměř 100 % obnovy je prováděno vegetativně) nebo sdruženého (les střední – převažuje vegetativní obnova, jsou však ponechávány také jedinci generativního původu a vzniká tak vícevrstevnatý, tedy víceetážový porost) a další speciální managementové zásahy.

● Možnost provádět holé seče širší, než je stanoveno lesním zákonem – kvůli pěstování výmladkového lesa, jakožto opatření pro ochranu a podporu druhové rozmanitosti. Současná zákonná úprava povoluje

šířku holé seče maximálně na dvě výšky obnovovaného porostu, což v případě 15 m vysokých pařezin znamená 30 m. Bez této výjimky by se nedalo např. obnovit pařezinu na ploše 40 × 40 m.

Koncepce péče o les se v základních parametrech od svého vzniku nezměnila. V průběhu let však došlo k úpravě managementové kategorizace, změně způsobu zjišťování stavu lesa a způsobu plánování péče. Speciální zásahy se provádějí na stále narůstající ploše a větší prostor byl dán i sekundární sukcesi. Správa NP Podyjí má dnes k dispozici nástroje, díky nimž může naplňovat cíle ochrany přírody v NP. Jak se to daří, nechť posoudí čtenáři.

Kolektiv spoluautorů: Robert Stejskal, Tomáš Vrška a Jiří Zahradníček

5 Kvetoucí vřesoviště s pohledem na Hnanice. Foto T. Rothrockl

6 Měsíčnice vytrvalá (*Lunaria rediviva*) vytváří porosty v zástínu lesa. Snímky P. Lazárka, není-li uvedeno jinak

KONFERENCE České národní parky | 2016 POZVÁNKA

Ministerstvo životního prostředí společně se správami národních parků, Fakultou životního prostředí České zemědělské univerzity v Praze (ČZU) a Výzkumným ústavem Silva Taroucy si Vás dovolují pozvat na konferenci zaměřenou na koncepční otázky spojené s národními parky v České republice.

Konference se bude konat v areálu ČZU (Praha-Suchbát) ve Studijním a informačním centru ve dnech **21.–22. 9. 2016**.

Účelem konference je představit a prodiskutovat současný stav a budoucnost národních parků v České republice včetně mezinárodního kontextu. Doposud byly v České republice vyhlášeny 4 příhraniční národní parky, které jsou ve všech případech bilaterální. Jaký je jejich současný stav, problémy a cíle? Je současná soustava národních parků dostatečně reprezentativní?

Partnery konference jsou sekce EUOPARC Federation – Central and Eastern Europe Section a Fórum ochrany přírody.

Konference se koná k 25. výročí vyhlášení NP Podyjí a NP Šumava a současně přehlášení Krkonošského národního parku.

PROGRAM

Středa 21. 9.
9.00–9.30 Zahájení
9.30–12.00 Mezinárodní význam národních parků
13.00–15.30 Národní parky v ČR – historický vývoj a současný stav
16.00–18.30 Přehraníční (nadnárodní) význam našich NP

Čtvrtek 22. 9.
9.00–12.00 Současné výzvy a cíle NP
13.00–15.00 Víze národních parků

ÚČASTNÍCI
Konference je určena nejen pro pracovníky ochrany přírody, ale i pro spolupracující a dotčené instituce a orgány veřejné správy, které mají z různých důvodů vazbu k národním parkům. Do tohoto okruhu náleží i studenti přírodovědných, technických i humanitních oborů souvisejících s otázkami národních parků.

JEDNACÍ JAZYK
Vzhledem k mezinárodní účasti a zahraničním přednášejícím bude po celou dobu konference zajištěno simultánní tlumočení do/z anglického jazyka. Vzhledem k mezinárodnímu rozměru je konference vhodná i pro zahraniční účastníky.

REGISTRACE
Registrace je možná ZDE. Výše registračního poplatku je 2000 Kč (poloviční pro studenty). Poplatek bude pokrývat náklady na zvané zahraniční přednášející a občerstvení v průběhu celé konference (občerstvení o přestávkách, obědy, večerní raut).

ORGANIZAČNÍ VÝBOR KONFERENCE
Michael Hošek – Správa Krkonošského národního parku (mihosek@knap.cz)
Martin Bílý – Ministerstvo životního prostředí
Lenka Reiterová – Správa Národního parku Podyjí
Handrjí Härtel – Správa Národního parku České Švýcarsko
Jaroslav Červenka – Správa Národního parku Šumava
Kateřina Černý Pixová a Petr Sklenička – Česká zemědělská univerzita v Praze
Tomáš Vrška – Výzkumný ústav Silva Taroucy

Program je detailně popsán na stránkách registrace. Zde je uveden výpis jednotlivých sekcí. Do programu jsou zařazovány pouze vyžádané příspěvky.

POŘADATELÉ

Ministerstvo životního prostředí

Fakulta životního prostředí

15. let Národního parku Podyjí
Osvědčení pro přírodu

PARTNERI

EUOPARC
Central and Eastern Europe

Fórum